

ks. Wojciech Góralski

Wydział Prawa Kanonicznego UKSW

Wytyczne Pastoralne do Adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia* Konferencji Episkopatu Polski

Treść: Wstęp. 1. Geneza i historia dokumentu. 1.1. Początek debaty (podczas 375. Zebrania plenarnego KEP). 1.2. Prace nad projektem dokumentu „Wytyczne Konferencji Episkopatu Polski dla kapłanów, osób życia konsekrowanego i wiernych świeckich na temat głoszenia Ewangelii rodziny w duszpasterstwie małżeństw i rodzin”. 1.3. Od „Wskazań Duszpasterskich” ku „Wytycznym Pastoralnym”. 2. Ogólna charakterystyka dokumentu. 3. Treść dokumentu. 3.1. Rozdział I. 3.2. Rozdział II. 3.3. Rozdział III. 3.4. Rozdział IV i Zakończenie. 4. Uwagi końcowe

---

Wstęp

Adhortacja apostolska papieża Franciszka *Amoris laetitia* o miłości w rodzinie z dnia 19 marca 2016 roku¹, skierowana do biskupów, kapłanów, diakonów, do osób konsekrowanych, małżonków chrześcijańskich i do wszystkich wiernych świeckich, stanowiąca owoc refleksji dwóch Zgromadzeń Synodu Biskupów (III Nadzwyczajnego

---

¹ FRANCESCO, „*Amoris laetitia*”. *Esortazione apostolica sull'amore nella familia*, Città del Vaticano-Cinisello Balsamo 2016. Tekst polski: OJCIEC ŚWIĘTY FRANCISZEK, *Posynodalna Adhortacja Apostolska „Amoris laetitia” o miłości w rodzinie*, Kraków 2016.

Ogólnego z 2014 roku i XIV Zwyczajnego Ogólnego z 2015 roku)², znacząco wpisuje się w nurt Magisterium papieskiego ostatnich dziesiątków lat w przedmiocie małżeństwa i rodziny. Ukazując radość miłości przeżywanej w rodzinie oraz uznając miłość za fundament rodziny, Ojciec święty dostrzega potrzebę podjęcia głębszego namysłu nad sytuacją rodzin we współczesnym świecie oraz ożywienia świadomości znaczenia małżeństwa i rodziny. Jednocześnie zauważa, że złożoność problematyki rodzinnej wymaga „dalszego, otwartego pogłębienia niektórych zagadnień doktrynalnych, moralnych, duchowych i duszpasterskich”³.

W nawiązaniu do toczących się dyskusji doktrynalnych, moralnych i duszpasterskich Franciszek wyraża przekonanie, że nie wszystkie z nich powinny być rozstrzygane przez Magisterium papieskie, gdyż jedność doktryny „nie przeszkadza, by istniały różne sposoby interpretowania pewnych aspektów nauczania lub niektórych wynikających z niego konsekwencji”⁴. Dodaje przy tym że „w każdym kraju lub regionie można szukać rozwiązań bardziej związanych z inkulturacją, wrażliwych na tradycje i na wyzwania lokalne”, ponieważ

---

² III NADZWYCZAJNE ZGROMADZENIE OGÓLNE SYNODU BISKUPÓW, *Relatio Synodi* (18.10.2014), <http://archidiecezja.warszawska.p./ksieza/dokumenty/stolica-apostolska/relatio-synodi>, [dostęp: 19.07.2016]; SYNOD BISKUPÓW. XIV ZWYCZAJNE ZGROMADZENIE OGÓLNE, *Relacja końcowa Synodu Biskupów dla Ojca Świętego Franciszka* (24 października 2015), w: *Powołanie i misja rodziny w Kościele i świecie współczesnym. Dokumenty i komentarz. XIV Zgromadzenie Zwyczajne Synodu Biskupów*, Kraków 2016, s. 11-115; Zob. A. SPADARO, „*Amoris laetitia*. Struttura e significato dell’Esortazione postsinodale del papa Francesco La Civiltà Cattolica (2016), nr 3980, s. 127-128; G. COSTA, *Il discernimento, cura delle famiglie nella „Amoris laetitia”*, *Aggiornamenti Sociali* 5 (2016), s. 357; W. GÓRALSKI, *Adhortacja apostolska „Amoris laetitia” papieża Franciszka. Prezentacja dokumentu z komentarzem do nn. 300-308*, Płock 2016, s. 5; W. GÓRALSKI, *Sprawiedliwość czy miłosierdzie? Problem Komunii świętej katolików rozwiedzionych i żyjących w małżeństwie cywilnym*, Płock 2016, s. 26-29.

³ OJCIEC ŚWIĘTY FRANCISZEK, *Posynodalna Adhortacja Apostolska „Amoris laetitia*, dz. cyt., s. 5, n. 2.

⁴ TAMŻE, s. 6, n. 3.

„każda ogólna zasada potrzebuje inkulturacji, jeśli ma być przestrzegana i stosowana w życiu”⁵.

Przytoczone stwierdzenie Ojca świętego dotyczące możliwości stosowania różnych sposobów interpretacji niektórych aspektów nauczania pochodzącego od Magisterium Kościoła i niektórych konsekwencji wynikających z tego nauczania, jak również poszukiwania rozwiązań podyktowanych „wyzwaniami lokalnymi” dało asumpt do podejmowania przez krajowe lub regionalne Konferencje Episkopatu, a nawet przez biskupów diecezjalnych inicjatyw zmierzających do wypracowywania dokumentów „wykonawczych” do Adhortacji *Amoris laetitia*, wskazujących formy i sposoby stosowania w praktyce Kościołów lokalnych i partykularnych dyspozycji wymienionej enuncjacji papieskiej.

Z natury rzeczy, w tego rodzaju dokumentach nie zabrakło interpretacji niektórych sformułowań Adhortacji *Amoris laetitia*, w szczególności zawartych w jej rozdziale ósmym: „Towarzyszyć, rozpoznać i włączyć to, co kruche”, przede wszystkim w odniesieniu do problemu udziału w życiu sakramentalnym małżonków rozwiedzionych i żyjących w nowych związkach.

W dniu 8 czerwca 2018 roku, podczas 379. Zebrania plenarnego odbywającego się w Janowie Podlaskim, taki dokument przyjęła Konferencja Episkopatu Polski (KEP): „Wytyczne Pastoralne do Adhortacji *Amoris laetitia*”, opublikowany dwa dni później⁶. Stanowi on owoc swoistego kompromisu i długich dyskusji prowadzonych w łonie tejsze Konferencji⁷.

1. Geneza i historia dokumentu

„Wytyczne Pastoralne” przyjęte przez KEP mają swoje źródło w Adhortacji apostołskiej Franciszka *Amoris laetitia*, choć – jak należy

---

⁵ TAMŻE.

⁶ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Wytyczne Pastoralne do Adhortacji „Amoris laetitia”*, Miesięcznik Pastorski Płocki 103 (2018) nr 6, s. 572-584.

⁷ A. PAWŁASZCZYK, *Biskupi przyjęli wytyczne pastoralne do adhortacji „Amoris laetitia”*, Gość Niedzielny (2018), nr 2, s. 7.

sądzić – niemałe znaczenie miała tutaj również okoliczność uchwalania dokumentów „wykonawczych” do enuncjacji papieskiej przez niektóre Konferencje Biskupów.

W złożonym procesie kształtowania się „Wytycznych Pastoralnych” KEP można wyodrębnić trzy etapy związane z odnośnymi projektami dokumentu.

1.1. Początek debaty (podczas 375. Zebrania plenarnego KEP)

O potrzebie zajęcia stanowiska określającego zadania duszpasterstwa małżeństw i rodzin oraz wytyczenia kierunków rozwoju w tym zakresie – w nawiązaniu do Adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia* – KEP debatowała już podczas swojego 375. Zebrania plenarnego, w dniach 13-14 marca 2017 roku w Warszawie, a więc w rok po ogłoszeniu wymienionego dokumentu papieskiego⁸. Za najważniejsze *novum* uznano wówczas postulat systematycznej formacji małżeństw w parafiach, która powinna być prowadzona przez kapłana wraz z konkretną parą małżeńską. Zapowiedziano, że w każdej diecezji powinni zostać powołani diecezjalni duszpasterze związków niesakramentalnych⁹. Postanowiono, iż zostanie opracowana Instrukcja (rodzaj *vademecum*) określająca, jak – w ramach duszpasterstwa rodzin – postępować w związku z opublikowaniem przez papieża Franciszka Adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia*. Przygotowaniem Instrukcji miał się zająć specjalny Zespół pod kierunkiem bp. Jana Wątroby, przewodniczącego Rady ds. Rodziny KEP, oraz abp. Henryka Hosera, biskupa warszawsko-praskiego, koordynowany przez ks. dr. Przemysława Długą, sekretarza tejże Rady. W skład Zespołu mieli wejść ponadto

---

⁸ *Episkopat przygotowuje stanowisko dotyczące duszpasterstwa małżeństw i rodzin*, <http://www.pch24.pl/episkopat-przygotuje-stanowisko-dotyczace-duszpasterstwa-malzenstw-i-rodzin> [dostęp: 28.03.2017]; S. BIAŁY, *Troska Kościoła Polskiego o małżeństwa rozwiedzione po opublikowaniu Adhortacji apostolskiej „Amoris laetitia”*. *Aspekt Komunii świętej*, „Studia Teologiczne. Jesteśmy napełnieni Duchem Świętym” 35 (2017), s. 64.

⁹ S. BIAŁY, *Troska Kościoła Polskiego*, dz. cyt., s. 64.

ekspertów akademickich, a przede wszystkim pary małżeńskie zaangażowane w pracę z małżeństwami¹⁰.

W komunikacie z wymienionego Zebrania Plenarnego stwierdzono: „Biskupi podjęli dyskusję nt. duszpasterstwa małżeństwa i rodziny w świetle adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia*. Podkreślono, że w procesie przygotowania narzeczonych do małżeństwa konieczne jest większe zaangażowanie duszpasterzy oraz doświadczonych małżonków w kształtowaniu postaw wiary wynikających z chrztu. Przypomniano zachętę papieża Franciszka, że „pierwsze lata małżeństwa są okresem niezmiernie istotnym i ważnym [...], stąd wynika potrzeba towarzyszenia duszpasterskiego, które trwałoby po celebracji sakramentu” (*Amoris laetitia*, 223). Wobec osób, które po rozpadzie małżeństwa sakramentalnego żyją w nowym związku przypomniano, że nie są one wyłączone z Kościoła, ale są ciągle członkami żywego i mistycznego Ciała Jezusa Chrystusa (por. *Amoris laetitia*, 243). Biskupi proszą o modlitwę w intencji małżonków i dzieci, których dotknął dramat rozpadu małżeństwa, a także do ofiarowania im należytego wsparcia. Pasterze Kościoła podkreślają, że wielką rolę w trosce o małżeństwa i rodziny odgrywają ruchy i stowarzyszenia, które mimo wszelkich trudności zabiegają o ukazywanie świętości i nierozzerwalności więzów małżeńskich. Ważne są również diecezjalne i parafialne poradnie życia rodzinnego. W trosce o wprowadzenie w życie zaleceń adhortacji *Amoris laetitia* kontynuowane są prace nad przygotowaniem wytycznych dotyczących duszpasterstwa małżeństw i rodzin, które uwzględnią warunki Kościoła katolickiego w Polsce”¹¹.

Przed rozpoczęciem obrad abp Stanisław Gądecki, przewodniczący KEP, powiedział Katolickiej Agencji Informacyjnej (KAI): „Nadszedł czas, żeby w warunkach polskich powiedzieć jak ma obecnie wyglądać przygotowanie do małżeństwa i towarzyszenie małżonkom po zawarciu ślubu, aż do śmierci”. Dodał, że chodzi o towarzyszenie

¹⁰ TAMŻE, s. 64-65; Zob. także *Zakończyło się 375. Zebranie plenarne KEP*, <https://ekai.pl/zakonczylo-sie-375-zebranie-plenarne-kep/> [dostęp:03.08.2018].

¹¹ *Zakończyło się 375 zebranie-plenarne KEP*, dz. cyt.

małżonkom i całej rodzinie. „Przewodniczący KEP zaznaczył, czytamy w relacji KAI, że przygotowywany przez Episkopat dokument będzie dotyczył także zawartego w Adhortacji *Amoris laetitia* wątku Komunii świętej dla osób rozwiedzionych, żyjących w ponownych związkach cywilnych. Jego opracowaniem zajmie się specjalny zespół pod kierunkiem bp. Jana Wątroby oraz abp. Henryka Hosera”¹².

W rozmowie z KAI sekretarz generalny KEP przypomniał przed obradami, że papież Franciszek kładzie nacisk na towarzyszenie, bycie z tymi, którzy po rozpadzie sakramentalnego związku małżeńskiego żyją w związkach niesakramentalnych. Chodzi o ich obecność w Kościele, duszpasterską troskę o nich i możliwości zaangażowania się tych osób w życie Kościoła, także w życie sakramentalne¹³.

Z kolei abp Henryk Hoser, jak zaznaczono w relacji KAI, „wskazał na dwa podstawowe dokumenty Kościoła na ten temat, jakimi są adhortacja *Familiaris consortio* Jana Pawła II oraz *Amoris laetitia* Franciszka. Pewną nowością, jaką wprowadza *Amoris laetitia*, jest postulat towarzyszenia małżeństwu na wszystkich etapach życia [...] Odnosząc się do kwestii udzielania Komunii św. osobom w takich sytuacjach, przypomniał punkt 84 *Familiaris consortio*, do którego zresztą nawiązuje papież Franciszek, który stwierdza, że istnieje możliwość udzielania komunii św. osobom w takiej sytuacji, jeśli nie mogą opuścić nowego związku ze względu np. na wychowanie dzieci, ale pod warunkiem dobrowolnej rezygnacji z tego charakterystycznego atrybutu małżeństwa, jakim jest pożycie płciowe, czyli jeśli zdecydują się żyć w tzw. białym małżeństwie”¹⁴.

Natomiast krajowy duszpasterz rodzin, ks. Przemysław Dług, powiedział KAI, że „największą nowością przygotowywanego dokumentu będzie postulat systematycznej formacji małżeństw w parafiach, która będzie prowadzona przez kapłana wraz z konkretnym małżeństwem [...] «Jasnym celem takiego duszpasterstwa musi być doprowadzenie osób znajdujących się w takiej sytuacji do tego, aby

---

¹² TAMŻE.

¹³ TAMŻE.

¹⁴ TAMŻE.

przeżyły one spotkanie z Chrystusem i nawrócili swoje serce» – wyjaśnia ks. Drąg. A pierwszym krokiem winna być próba nakłonienia do powrotu do swego współmałżonka. «A jeśli to okaże się niemożliwe, to dopiero wtedy możemy mówić o dalszym towarzyszeniu w związku nieregularnym – dodał. Kolejnym etapem towarzyszenia – wyjaśnia ks. Drąg – jest to, aby taki człowiek pojednał się z małżonkiem sakramentalnym, objął troską swoje dzieci, ułożył relacje rodzinne i podniósł poziom swego życia duchowego. Następnie należy ukazać mu perspektywę zaangażowania na terenie parafii, np. w dzieła miłosierdzia, edukacyjne bądź inne»¹⁵.

O tym, że osoby rozwiedzione żyjące w nowych związkach nie są ekskomunikowane przypomniał – podczas Zebrania plenarnego – ks. dr hab. Jan Krajczyński, prof. UKSW. „Podkreślał, że osoby takie są pełnoprawnymi członkami Kościoła, choć zdarza się w praktyce, że nie doświadczają one w lokalnej wspólnotie należnej bliskości, wsparcia i zrozumienia ze strony duszpasterzy i wiernych świeckich [...] W swoim wystąpieniu ks. Krajczyński skupił uwagę na trzech kwestiach: charakterze procesu rozeznawania sytuacji rozwiedzionych żyjących w nowym związku, jego motywach i celach; zasadach natury ludzkiej i religijnej, jakie należy zachować celem realizacji założeń rozeznawania; konkretnych rozwiązaniach, które duszpasterz może zaproponować wymienionym osobom [...] Mówiąc o konkretnych rozwiązaniach, jakie duszpasterz może przedłożyć rozwiedzionym żyjącym w nowym związku, ks. Krajczyński wymienił też możliwość udzielenia rozgrzeszenia sakramentalnego i dopuszczenia tych osób do Komunii świętej. Aby mogło to nastąpić, powinny być zachowane cztery następujące warunki, rozumiane łącznie, mianowicie: niemożliwość rozejścia się stron, postanowienie powstrzymania się od współżycia na sposób małżeński, naprawienie szkód i niesprawiedliwości popełnionych w małżeństwie, brak zgorszenia»¹⁶.

¹⁵ TAMŻE.

¹⁶ TAMŻE; Zob. także *Komunikat z obrad Rady Stałej KEP (02.05.2017)*, <https://episkopat.pl/rada-stala-kep-wkrotce-wytyczne-o-duszpasterstwie-malzenstw-i-rodzin/> [dostęp: 1.08.2018]; J. KRAJCZYŃSKI, *Droga rozeznawania. Pomoc dla osób*

1.2. Prace nad projektem dokumentu „Wytyczne Konferencji Episkopatu Polski dla kapłanów, osób życia konsekrowanego i wiernych świeckich na temat głoszenia Ewangelii rodziny w duszpasterstwie małżeństw i rodzin”

Po obradach Rady Stałej KEP odbywających się 2 maja 2017 roku na Jasnej Górze przekazano oficjalną informację, iż trwają prace nad ostateczną redakcją projektu „Wytycznych”, o którym wspomniano wyżej. Jednocześnie podano do wiadomości, że projekt ten jest konsultowany w szerszym gronie teologów i moralistów, i że w połowie maja będzie dyskutowany na ogólnopolskim spotkaniu diecezjalnych duszpasterzy rodzin i doradców życia rodzinnego, a następnie zostanie rozesłany biskupom z myślą o dalszej dyskusji na czerwcowym zebraniu plenarnym KEP w Zakopanem¹⁷.

W dniu 6 czerwca 2017 roku, podczas kolejnego, 376. Zebrania plenarnego tejże Konferencji odbywającego się w Zakopanem zostały przedstawione założenia do dokumentu pt. „Wytyczne Konferencji Episkopatu Polski dla kapłanów, osób życia konsekrowanego i wiernych świeckich na temat głoszenia Ewangelii rodziny w duszpasterstwie małżeństw i rodzin”. Po zapoznaniu się z tą propozycją, biskupi wyrazili wolę opracowania „Wytycznych” dla duszpasterstwa małżeństw i rodzin, które to „Wytyczne” miałyby mieć charakter ogólny, i które następnie posłużyłyby do zredagowania, a potem uchwalenia stosownego dokumentu bardziej szczegółowego. Miały on mieć charakter dyrektorium duszpasterstwa rodzin, w którym zostałaby uwzględniona zachęta wyrażona w Adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia*, dotycząca „twarzyszenia, rozeznawania i integrowania” wszystkich małżeństw¹⁸.

---

rozwidzionych żyjących w nowych związkach, *Ius Matrimoniale* 28 (2017), nr 2, s. 17-35.

¹⁷ *Komunikat z obrad Rady Stałej KEP (02.05.2017)*, <https://episkopat.pl/rada-stala-kep-wkrotce-wytyczne-o-duszpasterstwie-malzenstw-i-rodzin/> [dostęp: 1.08.2018].

¹⁸ S. BIAŁY, *Troska Kościoła Polskiego*, art. cyt., s. 65.

Bp Jan Wątroba ujawnił w rozmowie z KAI, że „dokument [„Wytyczne”] będzie zdecydowanie krótszy niż wydane w 2003 r. Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin, które zresztą – jego zdaniem – nie traci nic ze swej aktualności. Wymaga natomiast zaktualizowania w oparciu o Adhortację *Amoris laetitia*, zwłaszcza jeśli chodzi o język i styl. *Novum*, które musi wybrzmieć w „Wytycznych”, dotyczy praktyki a nie doktryny”¹⁹.

W komunikacie z przebiegu Zebrania plenarnego, o którym mowa, stwierdzono: „Biskupi zapoznali się z projektem »Wytycznych« dotyczących duszpasterstwa małżeństw i rodzin przygotowanym przed Radę ds. Rodziny KEP. Zgodnie z zachętą papieża Franciszka wyrażoną w Adhortacji *Amoris laetitia* rozważano m.in. kwestię towarzyszenia, rozeznawania i integrowania osób, które żyją w związkach niesakramentalnych. Stwierdzono, że w seminariach – tam, gdzie tego jeszcze nie ma – należy wprowadzić przedmiot przygotowujący alumnów do podjęcia posługi na rzecz małżeństw i rodzin. Także w formacji stałej kapłanów wielką wagę ma przygotowanie do kierownictwa duchowego małżeństw i rodzin oraz do posługi w sakramencie pojednania. Podkreślono jednocześnie potrzebę zaangażowania katolików świeckich w duszpasterstwo małżonków i rodziców. W ramach towarzyszenia osobom żyjącym w związkach niesakramentalnych zwrócono uwagę na potrzebę prowadzenia ich do prawdziwego nawrócenia, pojednania z małżonkiem sakramentalnym i dziećmi z tego związku. W kwestii przyjmowania sakramentów świętych przez osoby żyjące w związkach niesakramentalnych biskupi przypominają nauczanie św. Jana Pawła II, którego kontynuatorem jest obecny papież Franciszek. Po dyskusji projekt »Wytycznych« został skierowany do końcowej redakcji. Jednocześnie biskupi zachęcają do modlitwy za małżeństwa i rodziny”²⁰.

¹⁹ *Biskupi o wytycznych do „Amoris laetitia”*, <https://www.gosc.pl/doc/3949351>. Biskupi-o-wytycznych-do-Amoris-Laetitia [dostęp 25.08.2018].

²⁰ *Komunikat z 376. Zebrania plenarnego KEP*, <https://episkopat.pl/komunikat-z-376-zebrania-plenarnego-konferencji-episkopatu-polski/> [dostęp: 25.08.2018].

Zdaniem S. Białego, wymowę doktrynalną przygotowanego projektu „Wytycznych” KEP najlepiej ukazuje wstęp, w którym potwierdza się obecność ducha posłuszeństwa względem tradycji Kościoła i otwarcie się na nową teologię papieża Franciszka. „Jako pasterze Kościoła w Polsce, stwierdzono w tym projekcie, pragniemy odpowiedzieć na prośbę Ojca świętego, aby przygotować propozycje dla duszpasterstwa rodzin bardziej praktyczne i efektywne, uwzględniające zarówno naukę Kościoła, jak i lokalne potrzeby i wyzwania (AL 199). Papież wskazał drogę przemiany duszpasterskiej, która powinna się realizować w nowej dynamice duszpasterskiej, aby nie skupiać się tylko na rozwiązaniach prawnych, ale odkryć głębię zamysłu Bożego nad małżeństwem i rodziną. Zbyt długo trzymaliśmy się sztywnych ram działania, opowiadaliśmy negatywnie o miłości i seksualności, «trwoniliśmy energię duszpasterskie, powielając ataki na dekadenski świat, z niewielką zdolnością proaktywną, aby wskazać drogi szczęścia» (AL 38)”²¹.

Podczas obrad Rady ds. Rodziny KEP odbywających się w Częstochowie 23 września 2017 roku biskupi oraz konsultanci świeccy zajęli się owym projektem dokumentu, który miał być pomocą dla księży i osób zajmujących się małżeństwem i rodziną w nowym spojrzeniu na tę rzeczywistość, które w Adhortacji posynodalnej *Amoris laetitia* zawarł papież Franciszek. Treść projektu „Wytycznych” dotyczyła trzech obszarów: przygotowania do sakramentu małżeństwa, towarzyszenia małżonkom oraz pomocy osobom, które po rozpadzie małżeństwa sakramentalnego żyją w powtórnych związkach, w szczególności gdy chodzi o możliwość przyjmowania przez nie Komunii świętej.

Zebrani wskazali, że ważna jest pozytywna, dająca nadzieję wymowa dokumentu zmierzająca do pokreślenia aspektu towarzyszenia i integrowania. Podkreślono również, że celem dokumentu nie jest

---

²¹ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Wytyczne dla kapłanów, osób życia konsekrowanego i wiernych świeckich na temat głoszenia ewangelii rodziny w duszpasterstwie małżeństw i rodzin*, Warszawa 01.06.2017 (Założenia, wersja z dnia 1.06.2017 – obejmująca 56 punktów). Zob. S. BIAŁY, *Troska Kościoła Polskiego*, dz. cyt., s. 65.

jedynie omówienie teologiczne podjętych zagadnień, ale określenie konkretnych duszpasterskich wskazań²².

Co się tyczy proponowanego rozwiązania w kwestii dostępu do Komunii św. przez małżonków rozwiedzionych i żyjących w nowych związkach, odnośny fragment projektu wymienionego dokumentu miał brzmienie następujące: „Do wiernych, którzy doznali niesprawiedliwego opuszczenia i doznają dramatu rozvodu żyjąc samotnie, kierujemy słowa otuchy i wsparcia. Jesteście świadkami wierności i siły płynącej z sakramentu małżeństwa. Zapraszamy jednocześnie kapłanów i grupy duszpasterskie, aby towarzyszyły takim osobom z wielkim taktem i delikatnością. Mając na uwadze ich trudną sytuację, kapłan powinien zachęcać je do karmienia się Eucharystią i wybaczenia doznanych krzywd”. Bliższe wyjaśnienie tego sformułowania brzmiało następująco: „Towarzystwo osobom, które po rozpadzie małżeństwa sakramentalnego żyją w nowym związku, musi być jednak oparte na głoszeniu pełni prawdy objawionej na temat małżeństwa i rodziny. Trzeba unikać jakiegokolwiek możliwości laksyzmu czy próby bagatelizowania rozpadu małżeństwa sakramentalnego”. Jednocześnie w tekście dodano: „Należy jednak stanowczo wytłumaczyć, że droga rozeznania i towarzyszenie przez kapłana nie jest automatycznym gwarantem otrzymania Komunii św. Jest to pewien proces zmierzający do odkrycia Chrystusa i zdobycia dojrzałości chrześcijańskiej, która pozwoli dokonać właściwych wyborów życiowych [...] Uważamy, że osoby, które po rozpadzie sakramentalnego małżeństwa żyją w kolejnym związku mogą przyjąć Komunię św. tylko na zasadach przedłożonych w Adhortacji *Familiaris consortio*, n. 84” (n. 50)²³.

Główny cel towarzyszenia, o którym mowa, biskupi upatrywali w „doprowadzeniu osób znajdujących się w takiej sytuacji do tego,

²² Zob. RADA DS. RODZINY KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI. KRAJOWY OŚRODEK DUSZPASTERSTWA RODZIN, *Biuletyn Informacyjny*, 30 września 2017, s. 3.

²³ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Wytyczne dla kapłanów*, dok. cyt.; S. BIAŁY, *Troska Kościoła Polskiego*, dz. cyt., s. 66.

aby przeżyły one spotkanie z Chrystusem i nawrócili swoje serce”²⁴. Tym samym, pierwszym krokiem na tym polu (duszpasterza jak i współmałżonka) „powinna być próba nakłonienia znajdujących się w sytuacji grzesznej (kryzysowej) do powrotu na sakramentalne «łono», czyli do życia w zgodzie w sakramentalnym związku małżeńskim. Dopiero gdy to okaże się niemożliwe możemy mówić o [...] towarzyszeniu w związku nieregularnym”²⁵.

Krajowy Ośrodek Duszpasterstwa Rodzin przyjął założenie, że „Wytyczne” zostaną przedstawione biskupom do ostatecznej akceptacji podczas 377. Zebrania plenarnego KEP²⁶. Również arcybiskupi Stanisław Gądecki i Henryk Hoser oraz przewodniczący Rady ds. Rodziny, bp Jan Wątroba zapewniali dziennikarzy, że „Wytyczne” powinny być przyjęte na kolejnym, październikowym zebraniu KEP w Lublinie²⁷.

Należy dodać, że nad wymienionym dokumentem pracowały m.in. Rada ds. Rodziny, Komisja Duszpasterstwa i Komisja Nauki Wiary KEP.

1.3. Od „Wskazań Duszpasterskich” ku „Wytycznym Pastoralnym”

Jak głosi komunikat z obrad 377. Zebrania plenarnego KEP, które miało miejsce w Lublinie w dniach 13-14 października 2017 roku, „Biskupi kontynuowali prace nad dokumentami dotyczącymi duszpasterstwa małżeństw i rodzin. Podkreślili konieczność towarzyszenia małżeństwom i rodzinom na wszystkich etapach ich życia. Dziękują jednocześnie kapłanom, osobom życia konsekrowanego i wiernym

---

²⁴ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Wytyczne dla kapłanów*, dok. cyt.; S. BIAŁY, *Troska Kościoła Polskiego*, art. cyt., s. 66.

²⁵ P. DRĄG, *Episkopat przygotowuje stanowisko ws. duszpasterstwa małżeństw i rodzin*, <http://gosc.pl/doc/3747347.Ks-drag-episkopat-przygotuje-Stanowisko-ws-duszpasterstwa> [dostęp:13.06.2017]; S. BIAŁY, *Troska Kościoła Polskiego*, dz. cyt., s. 66-67.

²⁶ KRAJOWY OŚRODEK DUSZPASTERSTWA RODZIN, *Pismo przewodnie*, Warszawa 13 lipca 2017 roku.

²⁷ A. SPORNIĄK, *Za kurtyną*, Tygodnik Powszechny 26 (2018), s. 39.

świeckim, którzy służą na co dzień pomocą w realizacji zadań i celów rodziny”²⁸.

Praca nad wspomnianymi dokumentami objęła m.in. debatę nad projektem „Wytycznych Konferencji Episkopatu Polski dla kapłanów, osób życia konsekrowanego i wiernych świeckich na temat głoszenia Ewangelii rodziny w duszpasterstwie małżeństw i rodzin” oraz nad przygotowanym w międzyczasie projektem nowego dokumentu pt. „Wskazania duszpasterskie biskupów polskich dla towarzyszenia rodzinie w świetle posynodalnej Adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia*”. Ten drugi projekt obejmował trzy rozdziały: I. *Towarzyszenie narzeczonemu na drodze do sakramentu małżeństwa*; II. *Towarzyszenie małżonkom i rodzinom*; III. *Towarzyszenie osobom w sytuacjach nieprawidłowych*: 1. Szacunek, cierpliwa miłość i troska Kościoła, 2. Towarzyszenie w szczególnych sytuacjach, 3. Rozeznawanie odpowiedzialności moralnej osób żyjących w nowych związkach, 4. Włączanie w liturgię i życie społeczności parafialnej²⁹.

Projekt ten zawierał szereg interesujących sformułowań, utrzymanych w duchu wierności tradycyjnej doktrynie Kościoła, m.in. w kwestii dostępu do życia sakramentalnego małżonków rozwiedzionych i żyjących w nowych związkach (cywilnych)³⁰.

²⁸ *Komunikat z obrad 377. Zebrania plenarnego KEP*, <https://episkopat.pl/komunikat-z-377-zebrania-plenarnego-konferencji-episkopatu-polski/> [dostęp: 20.08.2018].

²⁹ *Wskazania duszpasterskie biskupów polskich dla towarzyszenia rodzinie w świetle posynodalnej Adhortacji apostolskiej „Amoris laetitia”*, http://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=10&ved=2ahUKewiBu_KH_YzdAhVhqIsKHQV0CpwQFjAJegQIAhAC&url=http%3A%2F%2Fwww.ilgiornale.it%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fdocumenti%2F1508231827-WSKAZANIA%2520DUSZPASTERSKIE%2520BISKUP%25C3%2593W%2520POLSKICH%2520DLA%2520TOWARZYSZ_ENIA%2520RODZINIE.pdf&usq=AOvVaw2EotAWfOfTQygE7qnVfydA [dostęp: 25.08.2018].

³⁰ Na szczególną uwagę zasługują tutaj nn. 44 i 50 projektu.

N. 44: „Po rozpadzie małżeństwa sakramentalnego może powstać uraz do instytucji małżeństwa. Zdarza się, że osoby, doświadczony dramatu rozpadu małżeństwa weszły w nowy związek nieformalny. Niektórzy zaś poprzez małżeństwo cywilne ciągnęli nowe zobowiązania. W obu przypadkach, poprzez życie na sposób małżeński (*more uxorio*), osoby te znajdują się w sytuacji nieregularnej, która uniemożliwia

Dyskusja nad projektem „Wskazań duszpasterskich” była kontynuowana w dniach 13-14 marca 2018 roku, podczas 378. Zebrania plenarnego KEP, które odbyło się w Warszawie. W komunikacie z tego posiedzenia stwierdzono: „Trwa pogłębiona refleksja nad formami troski o małżeństwo i rodzinę w świetle adhortacji *Amoris laetitia*. Zachowując nauczanie Kościoła, biskupi zwracają uwagę na

---

im otrzymanie rozgrzeszenia i przyjęcie Komunii świętej. Trzeba jednak przypomnieć praktykę Kościoła, dzięki której, „Pojednanie w sakramencie pokuty – które otworzyłoby drogę do komunii eucharystycznej – może być dostępne jedynie dla tych, którzy żałując, że naruszyli znak Przymierza i wierności Chrystusowi, są szczerze gotowi na taką formę życia, która nie stoi w sprzeczności z nierozzerwalnością małżeństwa. Oznacza to konkretnie, że gdy mężczyzna i kobieta, którzy dla ważnych powodów – jak na przykład wychowanie dzieci – nie mogą uczynić zadość obowiązkowi rozstania się, «postanawiają żyć w pełnej wstrzeźliwości, czyli powstrzymać się od aktów, które przysługują jedynie małżonkom». [...] Postępując w ten sposób, Kościół wyznaje swoją wierność Chrystusowi i Jego prawdzie; jednocześnie kieruje się uczuciem macierzyńskim wobec swoich dzieci, zwłaszcza tych, które zostały opuszczone bez ich winy przez prawowitego współmałżonka. Kościół z ufnością wierzy, że ci nawet, którzy oddalili się od przykazania pańskiego i do tej pory żyją w takim stanie, mogą otrzymać od Boga łaskę nawrócenia i zbawienia, jeżeli wytrwają w modlitwie, pokucie i miłości” (FC 84) . Duszpasterze powinni otoczyć te osoby swoją szczególną troską (por. AL 297)”.

N. 50: „Należy rozpoznać przede wszystkim to, co stanowi aktualną przeszkodę w realizacji woli Bożej. Może nią być współżycie osób rozwiedzionych i żyjących w związku na sposób małżeński (*more uxorio*), przy jednoczesnym trwaniu w takim stanie woli aktualnej, braku żalu i nawrócenia oraz zdecydowanego postanowienia życia jak „brat w siostrą” (por. SC 29). Taki stan jest obiektywnie niezgodny z prawem Bożym i dlatego osoby nie mogą przystępować do Komunii świętej, dopóki trwa ta sytuacja. Jeśli nie mogą się rozejść, ale szczerze żałują i postanawiają przed spowiednikiem „żyć w pełnej wstrzeźliwości, czyli powstrzymać się od aktów, które przysługują jedynie małżonkom”, wówczas mogą otrzymać sakramentalne rozgrzeszenie i przyjmować Komunię, starając się unikać zgorzienia. Jeśli osoby, po spełnieniu powyższych warunków, otrzymały rozgrzeszenie sakramentalne i przyjmowały Komunię świętą, a następnie skutek ludzkiej słabości nie dotrzymały swego postanowienia życia, które „nie stoi w sprzeczności z nierozzerwalnością małżeństwa”, wówczas mogą podjąć je na nowo przed spowiednikiem. W takiej sytuacji kapłan powinien uwzględnić występowanie wymienionych wyżej uwarunkowań i czynników łagodzących (por. AL 301-302) i jeśli stwierdzi ich obecność, udzielić sakramentalnego rozgrzeszenia”. Tamże.

konieczność towarzyszenia małżeństwom, zarówno na drodze ich wierności sakramentalnej, jak i w rozeznawaniu ich sytuacji nieregularnych. Podkreślając niezastąpioną rolę sakramentu małżeństwa, dziękują małżonkom za ich świadectwo trwałej miłości i zaangażowanie w życie Kościoła³¹.

Natomiast w komunikacie KAI z 14 marca 2018 roku podano: „Duszpasterstwo małżeństw, rodzin i osób rozwiedzionych były głównym tematem zakończonego w Warszawie dwudniowego zebrania plenarnego Episkopatu. Biskupi dyskutowali nad dokumentem opracowywanym w oparciu o synody poświęcone rodzinie oraz Adhortację Franciszka *Amoris laetitia*³².

W rozmowie z KAI bp Jan Wątroba, który omawiał sprawę przygotowywanego dokumentu KEP o duszpasterstwie rodzin, powiedział, że na kwestię duszpasterstwa rodzin trzeba spojrzeć całościowo, tak jak Franciszek proponuje w Adhortacji *Amoris laetitia*. Zaznaczył również, że „Ojciec Święty Franciszek stosuje metodę kontynuacji, a nie zrywania z dotychczasowym nauczaniem Kościoła. A więc idąc wzorem papieża, dotychczasowe nauczanie Kościoła na temat małżeństwa i rodziny zostanie tam uwzględnione. Zresztą przykładem jest sama Adhortacja *Amoris laetitia*, gdzie niemało jest odniesień do poprzednich papieży”. Wyjaśnił poza tym, że „specyfiką dokumentu Episkopatu będzie oczywiście to, co wnosi *Amoris laetitia*”. A jest to – jak podkreślił – „piękna i ciepła Adhortacja na temat miłości małżeńskiej i w rodzinie”. Dodał przy tym, że „wielką szkodą jest, że dyskusja zatrzymała się tylko nad jej 8. rozdziałem, dotyczącym związków nieregularnych, a szczególnie nad dwoma czy trzema numerami tego rozdziału”. Nadmienił, że dokument Episkopatu „nie będzie wykładnią *Amoris laetitia*. Tym bardziej, że Ojciec święty, wprowadzając kategorię towarzyszenia, a zwłaszcza rozeznawania, zakłada, że będzie to proces, i że nie jest to coś, co można załatwić w czasie

---

³¹ Komunikat z obrad 378. Zebrania plenarnego KEP, <https://episkopat.pl/komunikat-z-378-zebrania-plenarnego-konferencji-episkopatu-polski/> [dostęp: 15.07.2018].

³² Zakończyło się 378. Zebranie plenarne KEP <https://ekai.pl/zakonczylo-sie-378-zebranie-plenarne-konferencji-episkopatu-polski/> [dostęp: 24.08.2018].

jednej spowiedzi czy jednej rozmowy”. Stwierdził też, że najbardziej trzeba pracować nad właściwym określeniem słowa „rozeznawanie”, bo dla większości księży, to na czym ma polegać rozeznawanie, jest dość „mgliste”. Zdaniem bp. Wątroby, tutaj czeka biskupów „wielka praca, żeby pomóc księżom, bo ostatecznie to spowiednik w konfesjonale będzie decydować. Nie kobieta czy mężczyzna, w jakimkolwiek żyje związku, ale gdy będą chcieli uzyskać pewność czy usłyszeć jakąś decyzję, to ona należy do duszpasterza, spowiednika”³³.

W trakcie konferencji prasowej podsumowującej obrady abp Henryk Hoser rozwinął myśli dotyczące przygotowywanego dokumentu. Powiedział między innymi: „Od dwóch lat trwa refleksja Konferencji Episkopatu Polski nad posynodalnym dokumentem, Adhortacją apostolską *Amoris laetitia*. Można pytać, dlaczego tak długo się tym zajmujemy. Racje tego są dość ewidentne. Przede wszystkim jest to dokument wielowątkowy. Tak jak każda rodzina, będąca podstawową wspólnotą kościelną i społeczną, skupia w sobie – można powiedzieć – wszystkie wątki życia. To znajduje swoje odzwierciedlenie w bardzo obszernym dokumencie, dużo bardziej pojemnym niż poprzednie, podobne dokumenty. Nie jest to w istocie dokument dogmatyczny. Jego lektura ukazuje potwierdzenie nauczania Kościoła również w poprzednich pontyfikatach. Ponad 30 razy jest cytowany papież Jan Paweł II [...] Ten dokument ma charakter pastoralny i wprowadza zupełnie nowy format do naszego duszpasterstwa, format, który dopiero trzeba właściwie stworzyć dlatego, że duszpasterstwo opierało się na nauczaniu i formacji zbiorowej. Dwa słowa ukazują nowość tego podejścia. To jest słowo <towarzystwo> i słowo <rozeznanie>. Żeby towarzyszyć i rozeznawać, trzeba przejść do duszpasterstwa indywidualnego i towarzyszyć w czasie – bardzo różnym – tym, którzy ewoluują w swoim życiu małżeńskim i rodzinnym. Jednocześnie – pomóc im rzeczywiście rozeznawać swoją sytuację, nie tylko – jak sobie wyobrażamy – związków nieformalnych czy pozasakramentalnych, ale również całego szeregu kryzysów małżeńskich, które są

---

³³ TAMŻE.

nie do uniknięcia w życiu małżeństwa w ciągu kilkudziesięciu lat jego trwania”³⁴.

Jednocześnie abp Hoser zapowiedział opracowanie nowego dyktorium duszpasterstwa rodzin. Jak stwierdził, w odniesieniu do „związków nieregularnych” hierarchowie „sformułują szereg propozycji zmierzających do włączania ich w szeregi wspólnoty kościelnej”. Powiedział również, że „Komunia sakramentalna, eucharystyczna jest ściśle związana z komunią sakramentu małżeństwa, a jeden i drugi sakrament jest sakramentem ciała i krwi. A zatem związki tych dwóch sakramentów są organiczne i fundamentalne. W związku z tym sytuacja związków niesakramentalnych jest zupełnie szczególna i wymaga dobrego rozeznania. Rozeznania co do ważności tego sakramentu małżeństwa, czy też obecnej sytuacji – czy są [spełnione] wszystkie warunki dopuszczenia do Komunii sakramentalnej. Tego nie można zadekretować jakimś jednym zapisem. Doktryna jest jasna, natomiast sytuacje poszczególnych osób są różne. Trzeba stwierdzić, jakie są warunki dopuszczania do sakramentu Eucharystii, to znaczy również do absolucji, sakramentu spowiedzi. Mamy tego świadomość, że sytuacje ludzkie są bardzo różne i skomplikowane. W tym wypadku ten proces rozeznania musi doprowadzić do jasnego rozpoznania sytuacji i jasnej decyzji”³⁵.

Jak już wspomniano na wstępie, podczas swojego 379. Zebrania plenarnego, tj. w dniu 8 czerwca 2018 roku, KEP obradująca w Janowie Podlaskim przyjęła nową, przepracowaną wersję dokumentu, któremu nadała tytuł: „Wytyczne Pastoralne do Adhortacji *Amoris laetitia*”³⁶.

---

³⁴ TAMŻE.

³⁵ *Po Zebraniu plenarnym Episkopatu. To spowiednicy będą rozstrzygać o ważności małżeństw?*, <http://www.pch24.pl/po-zebraniu-plenarnym-episkopatu--to-spowiednicy-beda-rozstrzygac-o-waznosci-malzenstw-58948,i.html#ixzz5P7xh6ugI> [dostęp: 1.08.2018].

³⁶ *Janów Podlaski: Zakończyło się 379. Zebranie plenarne Episkopatu Polski*, <http://www.niedziela.pl/artukul/36008/Janow-Podlaski-zakonczylo-sie-379> [dostęp: 20.08.2018].

„Minione dwa lata od ukazania się „Amoris laetitia”, czytamy we Wstępie „Wytycznych”, oraz dyskusja, którą ona zapoczątkowała, pozwoliły nam na nowo dostrzec bogactwo działań Kościoła w Polsce, wspierających narzeczonych, małżonków i rodziny. Równocześnie uświadomiły nam konieczność i pilną potrzebę jeszcze większego zaangażowania w szeroko rozumiane duszpasterstwo narzeczonych i rodzin, nierzadko dotkniętych kryzysem wiary i miłości. W tej perspektywie papieskie wezwanie do kształtowania ewangelicznych postaw jest światłem na drodze chrześcijańskiego wzrostu, a konkretne jego wskazania stanowią cenną podpowiedź dla duszpasterskich wysiłków i pomocowych działań”³⁷.

Bp Andrzej Czaja, przewodniczący Komisji ds. Nauki Wiary KEP, przypomniał, że „«Wytyczne» były wyczekiwane od dłuższego czasu” i że „u źródła tego dokumentu jest też droga, którą przebyliśmy my, biskupi, od momentu promulgacji *Amoris laetitia* do dziś”. Nazwał tę drogę „ewolucją mentalną”. „Na początku, kontynuuje Biskup Opolski, byliśmy, można tak powiedzieć, w punkcie <trzymajmy się przede wszystkim *Familiaris consortio*>. Sytuacja jednak pokazuje nam, że po pierwsze *Amoris laetitia* w żaden sposób nie narusza ani doktryny, ani Kodeksu Prawa Kanonicznego, natomiast wskazuje piękną drogę wyjścia i udroźniania duszpasterstwa małżeństw i rodzin. Po drugie, widzimy, że musimy naprawdę na wielu poziomach podjąć nowe działania. Realizując to, co do tej pory, musimy podjąć nowe zadania, ponieważ wiele małżeństw i rodzin boryka się z coraz większym kryzysem i wiary, i miłości. Stąd, musimy na różne sposoby próbować inaczej, lepiej, bliżej. To pokazuje nam pięknie papież Franciszek w dokumencie posynodalnym. Cóż zrobić, jak nie skorzystać z tego?”³⁸.

Z kolei zapytany przez ks. Pawła Borowskiego o „Wytyczne Pastoralne”, a w szczególności o główne kierunki „postęgi względem

---

³⁷ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Wytyczne Pastoralne*, dok. cyt., Wstęp.

³⁸ *Biskupi przyjęli Wytyczne pastoralne do Adhortacji „Amoris laetitia”*, <https://www.gosc.pl/doc/4797157.Biskupi-przyjeli-Wytyczne-pastoralne-do-adhortacji-Amoris> [dostęp: 1.08.2008].

małżeństwa”, nowy przewodniczący Rady ds. Rodziny Konferencji Episkopatu Polski, bp Wiesław Śmigiel, odpowiedział: „Konferencja Episkopatu Polski od dawna stara się wspierać i rozwijać duszpasterstwo rodzin. Szczególnie sakrament małżeństwa oraz bliższe i bezpośrednie przygotowanie do tej formy wspólnotowego życia znajdują się w centrum działań pasterzy Kościoła. Dlatego biskupi z wdzięcznością przyjęli posynodalną adhortację apostolską Franciszka *Amoris laetitia*, która jest wyrazem troski o rozwój miłości małżeńskiej w rodzinie. To inspirująca aktualizacja «Ewangelii rodziny», którą Kościół głosi i realizuje. «Wytyczne» najpierw wskazują na zasadnicze akcenty nauczania Ojca Świętego, następnie akcentują radość miłości w małżeństwie i rodzinie oraz wskazują na nowe impulsy duszpasterskie. Ostatni punkt «Wytycznych» dotyczy natomiast pastoralnego rozeznania i logiki integracji w świetle VIII rozdziału *Amoris laetitia*. Dokument wskazuje na uniwersalne kryteria duszpasterskie wobec małżeństw i rodzin. Są nimi przyjęcie, towarzyszenie, rozeznawanie i integracja. Można w uproszczeniu przyjąć, że to ramy programu duszpasterstwa rodzin. Każde z tych kryteriów jest ważne i wymaga oddzielnego opracowania, jednak wszystkie one są komplementarne i dopiero razem tworzą posługę pastoralną, do której wzywa nas Franciszek»³⁹.

2 . Ogólna charakterystyka dokumentu

Podejmując ostatecznie inicjatywę wydania „Wytycznych Pastoralnych”, biskupi polscy dali wyraz swemu przekonaniu, iż odpowiadają na głos papieża Franciszka będący „ojcowskim wezwaniem do «duszpasterskiego i misyjnego nawrócenia»” (*Evangelii gaudium*, n. 25) oraz „apelem o pastoralny zwrot wyrastający z jego troski o każdego człowieka, w czym wyraźnie nawiązuje do św. Jana Pawła II,

---

³⁹ Po pierwsze miłość. O wartości małżeństwa i rodziny oraz zagrożeniach i wyzwaniach stojących przed Kościołem z biskupem toruńskim Wiesławem Śmigielem – przewodniczącym Rady ds. Rodziny przy Konferencji Episkopatu Polski – rozmawia ks. Paweł Borowski. „Niedziela” (2018), nr 28, s. 16.

dla którego «człowiek jest pierwszą drogą, po której winien kroczyć Kościół w wypełnianiu swego posłannictwa» (*Redemptor hominis*, n. 14)⁴⁰. Wyrazili jednocześnie przekonanie, że „interpretacja i praktyczna aplikacja założeń *Amoris laetitia* przyczyni się do podjęcia wielu inicjatyw na rzecz wzrostu, umocnienia i rozwoju naszych rodzin, ich miłości i świętości”⁴¹.

Biskupi, jak zaznaczają, „z należną uwagą i staraniem” przyjmują posynodalną Adhortację apostolską Franciszka, jako wyraz jego troski o właściwy kształt miłości małżeńskiej w rodzinie. Wyrażają jednocześnie pilną potrzebę większego zaangażowania w dzieło „duszpasterstwa narzeczonych i rodzin, nierzadko dotkniętych kryzysem wiary i miłości”⁴².

„Wytyczne Pastoralne” mają charakter dokumentu *stricte* duszpasterskiego, na co wskazuje już sam jego tytuł. Jak stwierdził bp Andrzej Czaja, przewodniczący Komisji Nauki Wiary KEP, „dokument z jednej strony ma charakter drogowskazu, a z drugiej strony jak gdyby listu intencyjnego. Chodzi o zakreślenie drogi, jak kształtować dziś duszpasterstwo narzeczonych, małżonków, a także osób, które znalazły się w sytuacji trudnej czy też w związkach nieregularnych”. Dodał, że „tytuł wskazuje od razu na adresata «Wytycznych»: są nim duszpasterze Kościoła w Polsce”⁴³. Z kolei, jak już wyżej wspomniano, zdaniem abp. H. Hosera, nie jest to w istocie dokument dogmatyczny; jego lektura ukazuje potwierdzenie nauczania Kościoła również w poprzednich pontyfikatach.

Jak słusznie zauważa A.M. Wierzbicki, „tytuł dokumentu wskazuje, że chodzi o dyrektywy, które mają ożywić duszpasterstwo rodzin w Polsce w świetle nauczania adhortacji „*Amoris laetitia*”. Rolą tego typu dokumentu jest inspirować i stymulować działalność

---

⁴⁰ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Wytyczne Pastoralne*, dz. cyt., Wstęp.

⁴¹ TAMŻE.

⁴² TAMŻE.

⁴³ *Biskupi przyjęli Wytyczne pastoralne do Adhortacji „Amoris laetitia”*, <https://www.gosc.pl/doc/4797157.Biskupi-przyjeli-Wytyczne-pastoralne-do-adhortacji-Amoris> [dostęp: 1.08.2008].

duszpasterską. Tak jest również w wypadku ogłoszonych właśnie wytycznych, wskazują one na potrzebę wypracowania nowego Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin dla Kościoła w Polsce, w ślad za którym mogłyby także powstawać instrukcje diecezjalne lub metropolitalne⁴⁴.

Poza zwięzłym Wstępem, „Wytyczne Pastoralne” obejmują cztery rozdziały: 1) Zasadnicze elementy nauczania papieża Franciszka; 2) „Radość miłości” w małżeństwie i rodzinie”; 3) Nowe impulsy duszpasterskie; 4) Wezwanie do pastoralnego rozeznania i logika integracji w świetle VIII rozdziału „Amoris laetitia” oraz Zakończenie.

W dwunastu przypadkach znajdujemy w dokumencie odwołania (przypisy) kierujące do źródeł lub mające charakter wyjaśniający.

W „Wytycznych Pastoralnych” podkreśla się ciągłość nauczania w dziedzinie duszpasterstwa rodzin, gdzie Adhortacja apostolska *Amoris laetitia* dopełnia wcześniejsze wypowiedzi Magisterium kościelnego (wymienia się odnośne dokumenty). Zwraca się jednocześnie uwagę na rozwój duszpasterstwa rodzin i konieczność przygotowywania duszpasterzy do pełnienia posługi w tym zakresie. Duszpasterstwo to powinno obejmować narzeczonych, małżonków oraz osoby pozostające w trudnych sytuacjach oraz w sytuacjach „nieregularnych”. Znaczące jest akcentowanie potrzeby przyjęcia nauczania papieża Franciszka o podejmowaniu w duszpasterstwie odpowiednich działań. Ich uniwersalnymi kryteriami są: przyjęcie, towarzyszenie, rozeznawanie i integrowanie. Każde z tych kryteriów ma swoje znaczenie i wymaga odrębnego opracowania, choć wszystkie są komplementarne, tworząc razem posługę pastoralną, do której wzywa Franciszek⁴⁵.

Czymś znamionym dla „Wytycznych Pastoralnych” jest pominięcie kwestii udziału w życiu sakramentalnym (chodzi o spowiedź i przyjmowanie Komunii świętej) małżonków, którzy rozwiedli się i żyją w nowym związku (tzw. nieregularnym). Jak zauważa

---

⁴⁴ A. M. WIERZBICKI, *Ku głębszej refleksji „Amoris laetitia”*, <http://wiesz.com.pl/author/alfred-wierzbicki/> [dostęp: 28.08.2018].

⁴⁵ *Po pierwsze miłość*, rozmowa cyt., s. 16.

A. Pawłaszczyk, „Wytyczne Pastoralne do adhortacji *Amoris laetitia*» nie zawierają zatem – zgodnie z intuicją papieża Franciszka – jednoznacznego określenia granic, kiedy to mężczyzna i kobieta żyjący ze sobą bez ślubu kościelnego z powodu przeszkody poprzedniego węzła małżeńskiego mogą otrzymać sakramentalne rozgrzeszenie i przystąpić do Komunii świętej⁴⁶. Autor uznaje to za „novum”⁴⁷.

„Wytyczne Pastoralne” zostały opatrzone przez Biuro Prasowe KEP oficjalnym streszczeniem, w którym znalazło się stwierdzenie: „Dokument nie podejmuje kwestii komunii świętej dla osób żyjących w związkach niesakramentalnych”⁴⁸.

Enuncjacja KEP zapowiada opracowanie nowego Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin dla Kościoła w Polsce.

3. Treść dokumentu

Jak już wyżej wspomniano, „Wytyczne Pastoralne” składają się ze wstępu, czterech rozdziałów i zakończenia.

We Wstępie wspomniano o doniosłości sakramentu małżeństwa – wraz z przygotowaniem do jego przyjęcia – w działaniach pasterzy Kościoła, o czym przypomina Adhortacja apostolska *Amoris laetitia*, stanowiąca wyraz zatroskania Franciszka o „zdrową kondycję miłości małżeńskiej w rodzinie”⁴⁹. Zaznaczono jednocześnie, że wymieniona enuncjacja papieska, owoc refleksji dwóch Synodów Biskupów poświęconych rodzinie, modlitwy Kościoła w intencji małżonków i rodzin oraz Jubileuszu Miłosierdzia w 2015 roku, wymaga pogłębionego namysłu oraz troski duszpasterzy o narzeczonych, małżonków i rodziny. Biskupi wyrażają przekonanie, że „interpretacja i praktyczna aplikacja założeń *Amoris laetitia* pomoże podjąć wiele inicjatyw na rzecz rodzin”⁵⁰.

---

⁴⁶ A. PAWŁASZCZYK, *Biskupi przyjęli*, art. cyt., s. 7.

⁴⁷ TAMŻE.

⁴⁸ A. SPORNIAK, *Za kurtyną*, art. cyt., s.39

⁴⁹ Można pytać, czy jest to zwrot właściwy.

⁵⁰ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Wytyczne Pastoralne*, dz. cyt., Wstęp.

3.1. Rozdział I

W rozdziale pierwszym „Wytycznych Pastoralnych”, poświęconym zasadniczym akcentom nauczania Franciszka, podkreśla się potrzebę wprowadzania zmian w duchu „hermeneutyki ciągłości”, co sprzyja bardziej dojrzałemu i odpowiadającemu współczesnym potrzebom przekazywaniu depozytu wiary, przy czym hermeneutyka reformy nie zrywa z przeszłością: *Amoris laetitia* stanowi dopełnienie i aktualizację wcześniejszych dokumentów Magisterium papieskiego⁵¹. „Nie ulega więc wątpliwości, czytamy w dokumencie biskupów polskich, że papież Franciszek w żaden sposób nie podważa nauczania swoich Poprzedników” (wydaje się, że bardziej właściwy – zamiast „nie podważa” – byłby zwrot „nie zmienia”)⁵².

Biskupi zachęcają duszpasterzy do przyjęcia nauczania zawartego w Adhortacji apostolskiej Franciszka, który pragnie odnowy Kościoła rozwijając swoją myśl, kontemplując trynitarny ideał Miłości (priorytet łaski i miłości w życiu małżeńskim) oraz uwzględniając stopniowy i dynamiczny charakter ludzkiego doświadczenia miłości⁵³.

Zalecając uwzględnienie szerszego kontekstu nauczania papieskiego w przedmiocie małżeństwa i rodziny, w „Wytycznych Pastoralnych” zwrócono uwagę na następujące momenty: 1) papież Franciszek zaprasza Kościół do postrzegania Boga i człowieka w duchu Ewangelii; 2) kluczowymi słowami jego pontyfikatu są „czułość” i „bliskość”; 3) głoszenie Ewangelii powinno się urzeczywistniać w nowy sposób, angażujący cały świat chrześcijański, przy współpracy i dialogu duszpasterzy i wiernych; 4) papieskie nauczanie nie ma charakteru „definitywnego lub wyczerpującego słowa na temat wszystkich spraw dotyczących Kościoła i świata”; 5) lokalnych episkopatów nie powinno

---

⁵¹ Wymieniono tutaj następujące dokumenty: Encyklikę *Humanae vitae* Pawła VI, Adhortację apostolską *Familiaris consortio* Jana Pawła II, Adhortację apostolską *Reconciliatio et poenitentia* Jana Pawła II, Encyklikę *Veritatis splendor* Jana Pawła II, Encyklikę *Deus caritas est* Benedykta XVI i Encyklikę *Sacramentum caritatis* Benedykta XVI. TAMŻE, Rozdział I.

⁵² TAMŻE.

⁵³ TAMŻE.

się zastępować „w rozeznaniu problemów wyłaniających się na ich terytoriach, i stąd mowa papieża o potrzebie <decentralizacji> w Kościele (por. *Evangelii gaudium*, 16)”; 6) swoje orędzie o małżeństwie Franciszek wpisuje „w bardziej realistyczną i stopniowalną drogę do świętości; „duszpasterskie i misyjne nawrócenie w promowaniu małżeństwa i rodziny nie może pomijać osób potrzebujących i żyjących w sytuacjach trudnych”; 7) „Kościół musi zachować szczególną uwagę, aby zrozumieć, pocieszyć, włączyć, unikając narzucania im [osobom przeżywającym trudności – W.G.] zestawu norm, jakby były ze skały, zyskując w ten sposób efekt, że czują się osądzone i porzucone przez tę Matkę, która jest powołana, by nieść im Boże miłosierdzie (*Amoris laetitia*, n. 49)”; 8) Kościół jest „ojcowskim domem, gdzie jest miejsce dla każdego z jego niełatwym życiem (*Evangelii gaudium*, 47)”; 9) traktowanie najbardziej delikatnych spraw ludzkich powinno się dokonywać „w kontekście rozeznania duszpasterskiego, pełnego miłości miłosiernej, która zawsze gotowa jest zrozumieć, przebaczyć, towarzyszyć, czekać, a przede wszystkim włączać (*Amoris laetitia*, 312)”⁵⁴.

3.2. Rozdział II

Rozdział ten, w którym nawiązano do wątku „radości miłości” w małżeństwie i rodzinie mocno obecnego w Adhortacji *Amoris laetitia*, biskupi przypominają bogate doświadczenie duszpasterstwa narzeczonych, małżonków i rodzin Kościoła w Polsce, które od dziesięcioleci stanowią ważny obszar jego działalności; wyrazem tego są odnośne instrukcje o przygotowaniu do małżeństwa i życia rodzinnego (m.in. Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin z 1 maja 2003 roku)⁵⁵.

Biskupi wyjaśniają następnie podstawowe kryteria duszpasterskie papieża Franciszka: przyjęcie, towarzyszenie, rozeznawanie i integrację. Stwierdzają więc, że przyjęcie „wynika z podstawowego prawa, które mieszka w sercu każdego człowieka, gdy patrzy on szczerymi

---

⁵⁴ TAMŻE.

⁵⁵ TAMŻE, Rozdział II.

oczami na swojego brata, którego spotyka na drodze życia i pragnie jego dobra”. Podkreślają, że misją Kościoła jest głoszenie miłosierdzia Boga i że wszelkie działania duszpasterskie powinny być „przepojone czułością”. Przypominają, że „pasterze proponujący wiernym pełny ideał Ewangelii i nauczanie Kościoła, muszą im także pomagać w przyjęciu logiki współczucia dla słabych i unikania prześladowania lub osądów zbyt surowych czy niecierpliwych”⁵⁶.

Z kolei w dokumencie tłumaczy się, iż towarzyszenie „domaga się przybliżenia do drugiego i kroczenia razem”. Takie posługiwanie wiernym „prowadzi do rozwoju duszpasterstwa więzi”, a wspólnota wiernych staje się wówczas „gotowa, by towarzyszyć człowiekowi we wszystkich jego doświadczeniach, także tych dotkliwych, nierzadko długotrwałych”.

Nieco więcej miejsca poświęcono wyjaśnieniu rozeznawania. Stwierdzono więc, że odnosi się ono przede wszystkim do misji Kościoła rozumianej „w kategorii posługi pastoralnego, ewangelicznego i duchowego badania przed Bogiem dróg życia”. Pada tutaj doniosłe stwierdzenie: „Rozeznanie jest łaską” (Adhortacja apostolska *Gaudete et exsultate*, n. 170). Ma ono „kierować wszystkich wiernych, którzy o to proszą, do uświadomienia sobie swojej sytuacji przed Bogiem, ma pomóc w znalezieniu możliwych dróg odpowiedzi Bogu i w ich rozwoju pośród ograniczeń”. W realizacji tego niełatwego dzieła towarzyszenia i rozeznawania, nadmieniają biskupi, „bardzo pomocne jest prawo stopniowości, na które zwrócił uwagę św. Jan Paweł II w *Familiaris consortio*. Prawo to zakłada, że człowiek poznaje, miłuje i czyni dobro moralne, odpowiednio do etapów swego rozwoju”. Dodają, że „Franciszek uzupełnia myśl stwierdzeniem Katechizmu Kościoła Katolickiego o warunkach, pod jakimi pocztytalność i odpowiedzialność mogą zostać zmniejszone, czy wręcz zniesione”⁵⁷.

Gdy chodzi wreszcie o integrację, to biskupi wyjaśniają, że jest ona „celem duszpasterskiego rozeznawania i towarzyszenia każdemu człowiekowi, niezależnie od jego życiowej sytuacji. U jej podstaw

⁵⁶ TAMŻE.

⁵⁷ TAMŻE.

jest logika włączania do wspólnoty, dzięki której wierni nie tylko odkrywają przynależność do Kościoła, ale radośnie i owocnie tego doświadczają”. Hierarchowie dodają, że – jak to stwierdza Franciszek – „w całych dziejach Kościoła spotykamy dwie logiki: usuwanie na margines i dzieło włączania. Drogą Kościoła, począwszy od Soboru Jerozolimskiego, jest zawsze droga Jezusa: droga miłosierdzia i integracji”⁵⁸.

3.3. Rozdział III

Segment ten, poświęcony nowym impulsom duszpasterskim, wskazuje zadania, które wymagają podjęcia lub udoskonalenia. Tak więc gdy chodzi o duszpasterstwo narzeczonych, biskupi uznają, iż młodym ludziom należy przede wszystkim pomóc w odkryciu wartości i bogactwa małżeństwa. „Trzeba też przypomnieć, czytamy w dokumencie, o znaczeniu cnót, zwłaszcza czystości, która jest warunkiem autentycznego rozwoju oblubieńczej miłości”. Wskazano również na potrzebę systematycznego duszpasterstwa małżonków i zaangażowania w jego prowadzenie „doświadczonych małżonków, członków ruchów, stowarzyszeń, a także przygotowanych doradców”. Towarzystwo i obecność doświadczonych małżonków, członków ruchów, stowarzyszeń i odpowiednich, dobrze przygotowanych doradców, jak zaznaczono, są bardzo pomocne, szczególnie w pierwszych latach budowania wspólnoty małżeńskiej⁵⁹.

Następnie zwrócono uwagę na znaczenie duszpasterstwa osób, które znalazły się w sytuacjach trudnych (np. śmierć współmałżonka) i w sytuacjach nieregularnych. Podkreślono, że „pełne miłości spojrzenie i wsparcie należy okazać osobom, które zostały opuszczone lub opuściły współmałżonka, ale obecnie podejmują starania, aby do sakramentalnego współmałżonka powrócić, trwając w miłości, wierności i modlitwie – odwołując się do łaski sakramentu”. Pada

---

⁵⁸ TAMŻE; POR. OJCIEC ŚWIĘTY FRANCISZEK, *Posynodalna Adhortacja Apostolska „Amoris laetitia*, dz. cyt., s. 235, n. 296.

⁵⁹ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Wytyczne Pastoralne*, dz. cyt., Rozdział III.

także apel o okazywanie zrozumienia wiernym, „którzy po rozpadzie małżeństwa sakramentalnego zawarli nowy związek, ze względu na istniejącą przeszkodę poprzedniego węzła małżeńskiego jedynie cywilny, ale starają się prowadzić życie chrześcijańskie, w wierze wychowując swoje dzieci, a spragnione pełnego uczestnictwa w sakramencie Eucharystii podejmują decyzję życia w relacji bratersko-siostrzanej”⁶⁰.

Ponadto biskupi przypominają, że papież Franciszek szczególnie uwrażliwia na duszpasterskie podchodzenie do osób, które zawarły jedynie małżeństwo cywilne, rozwiedzionych żyjących w nowych związkach lub tych, którzy jedynie mieszkają razem⁶¹. Hierarchowie zachęcają, by osoby, „które się rozwiodły i zawarły ponowny związek (cywilny), były bardziej włączane we wspólnoty chrześcijańskie na różne możliwe sposoby, zważając jednak na to, aby nie powodować zgorznienia”. I dodają, przytaczając fragment Adhortacji *Amoris laetitia*: „Oni nie tylko nie muszą czuć się ekskomunikowani, ale mogą żyć i rozwijać się jako żywe członki Kościoła, odczuwając, że jest on matką, która ich zawsze przyjmuje, troszczy się o nich z miłością i wspiera ich na drodze życia i Ewangelii”⁶². Jednocześnie biskupi apelują, by osoby te ufnie podchodziły do rozmów z własnymi duszpasterzami i odpowiednio przygotowanymi wiernymi świeckimi⁶³.

3.4. Rozdział IV i Zakończenie

Ostatni, czwarty rozdział „Wytycznych Pastoralnych”, mający za przedmiot wezwanie do pastoralnego rozeznania i logikę integracji w świetle rozdziału VIII *Amoris laetitia*, nawiązuje wprost do tegoż rozdziału Adhortacji, poświęconego sytuacji osób, które rozwiodły się i zawarły ponowny związek (cywilny). Biskupi przypominają więc,

⁶⁰ TAMŻE.

⁶¹ Por. OJCIEC ŚWIĘTY FRANCISZEK, *Posynodalna Adhortacja Apostolska „Amoris laetitia*, dz. cyt., s. 235, n. 297.

⁶² KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Wytyczne Pastoralne*, dz. cyt., Rozdział III; Por. OJCIEC ŚWIĘTY FRANCISZEK, *Posynodalna Adhortacja Apostolska „Amoris laetitia*, dz. cyt., s. 239, n. 299.

⁶³ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Wytyczne Pastoralne*, dz. cyt., Rozdział III.

że towarzyszenie duszpasterskie osobom będącym na drodze rozeznania powinno się odbywać „zgodnie z nauczaniem Kościoła i wytycznymi biskupa”⁶⁴. Chodzi o „właściwą ocenę i rozważny wybór”. W procesie rozeznawania, który ma charakter dynamiczny, należy brać pod uwagę wszystkie okoliczności oraz „niezliczoną różnorodność sytuacji” osób, które rozwiódły się i zawarły ponowny związek. Wyjaśniają, że „w trosce o ich dobro duchowe konieczne jest rzetelne rozeznanie ich sytuacji, biorąc pod uwagę fakt, że stopień odpowiedzialności nie jest taki sam za każdym razem”. Podkreślają, że w praktyce „trzeba zawsze brać pod uwagę aplikację normy ogólnej do określonego przypadku”. Uznają to za jeden z centralnych aspektów *Amoris laetitia*, przypominając jednocześnie, że „w procesie tym nie może zabraknąć przeprowadzenia rachunku sumienia, obiektywnej analizy sytuacji dzieci i opuszczonego współmałżonka, prób i możliwości pojednania, uwzględnienia konsekwencji nowej relacji wobec pozostałej rodziny i lokalnej wspólnoty wiernych”⁶⁵.

Szczególnego znaczenia, jak się wydaje, nabiera następujący fragment „Wytycznych Pastoralnych”: „Mając na uwadze złożoność sytuacji duszpasterskiej wiernych związanych węzłem małżeńskim i niemogących z tego powodu – pomimo ogromnego pragnienia – zawrzeć małżeństwa sakramentalnego⁶⁶ z osobą, z którą pozostają w związku pozasakramentalnym⁶⁷, należałoby rozważyć możliwość wnikliwego rozeznania ich sytuacji. To rozeznanie powinno najpierw prowadzić do udzielenia na drodze kościelnego procesu sądowego odpowiedzi na pytanie, czy można stwierdzić nieważność pierwszego związku małżeńskiego”⁶⁸.

„W sytuacji, czytamy następnie w dokumencie biskupów, gdy prawomocnym wyrokiem orzeczone zostanie, iż nieważność nie może

---

⁶⁴ Por. OJCIEC ŚWIĘTY FRANCISZEK, *Posynodalna Adhortacja Apostolska „Amoris laetitia*, dz. cyt., s. 240, n. 300.

⁶⁵ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Wytyczne Pastoralne*, dz. cyt., Rozdział IV.

⁶⁶ Bardziej właściwym byłoby tutaj określenie „małżeństwa kanonicznego”.

⁶⁷ Bardziej właściwym byłoby tutaj określenie „w związku niekanonicznym”.

⁶⁸ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Wytyczne Pastoralne*, dz. cyt., Rozdział IV.

zostać stwierdzona⁶⁹, należy kontynuować rozeznanie o charakterze duszpasterskim”, które jest „niełatwe i niezwykle odpowiedzialne” i „wymaga solidnego przygotowania duszpasterzy”. Chodzi bowiem o rozeznanie, „czy osoby żyjące w nieregulowanych⁷⁰ związkach zachowują wierność, poświęcają się dla dzieci, angażują się w życiu chrześcijańskim, świadome są nieprawidłowości swego związku i życia w grzechu, pragnęłyby zmienić sytuację, w której się znajdują, lecz nie mogą tego uczynić bez zaciągania kolejnej winy”⁷¹.

Owo rozeznanie, które może prowadzić do różnych form integracji ze wspólnotą kościelną, stwierdzają biskupi, „powinno mieć formę indywidualnego i konsekwentnego, długotrwałego kierownictwa duchowego”. Stwierdzają zarazem, że „podjęcie odpowiedniej decyzji – wspólnie przez kierownika duchowego i zainteresowaną osobę – powinno być owocem procesu rozeznania, a nie jednego czy nawet kilku powierzchownych spotkań”; wymaga ono ponadto „konsultacji z kompetentnym duszpasterzem posługującym przy sądzie biskupim lub w diecezjalnym ośrodku duszpasterstwa rodzin”. W tym kontekście pada bardzo ważne stwierdzenie dokumentu: „[...] kierownik duchowy powinien mieć przede wszystkim to na względzie, aby pomóc zainteresowanej osobie, w jej trudnej i skomplikowanej sytuacji, postępować na drodze wiary we wspólnocie Kościoła”⁷².

W Zakończeniu biskupi wyrażają przekonanie, iż czekają ich oraz pozostałych duszpasterzy zadania wskazane przez papieża Franciszka, wynikające z nakreślonej wyżej sytuacji małżeństw, rodzin i młodego pokolenia, niejednokrotnie przeżywających kryzys wiary. Zadania te dotyczą ukierunkowania działań duszpasterskich oraz kształtu duszpasterstwa rodzin, dostosowanego do aktualnych potrzeb i wyzwań. „Z całą pewnością, czytamy w dokumencie, trzeba

⁶⁹ Bardziej właściwym byłoby tutaj następujące sformułowanie: „W sytuacji, w której prawomocnym wyrokiem nieważność małżeństwa nie została stwierdzona”.

⁷⁰ Należałoby raczej użyć zwrotu: „w związkach tzw. nieregularnych”.

⁷¹ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Wytyczne Pastoralne*, dok. cyt., Rozdział IV; Por. OJCIEC ŚWIĘTY FRANCISZEK, *Posynodalna Adhortacja Apostolska „Amoris laetitia*, dz. cyt., s. 238, n. 298.

⁷² KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Wytyczne Pastoralne*, dz. cyt., Rozdział IV.

będzie wypracować nowe Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin dla Kościoła w Polsce”, by następnie przygotować diecezjalne i ewentualnie metropolitalne instrukcje wykonawcze „oraz powołać do życia ośrodki służby małżeństwu i rodzinie”. Innym zadaniem będzie wypracowanie programu i określenie kształtu przygotowania kapłanów „do podejmowania posługi towarzyszenia wiernym i rozpoznawania ich konkretnych sytuacji”⁷³.

Do podejmowania owej posługi w zakresie formacji, nadmieniają biskupi, należy zachęcać również osoby życia konsekrowanego⁷⁴ i wiernych świeckich⁷⁵.

4. Uwagi końcowe

Zaprezentowane „Wytyczne Pastoralne” Konferencji Episkopatu Polski z 8 czerwca 2018 roku wydane w związku z Adhortacją Apostolską *Amoris laetitia* papieża Franciszka z 19 marca 2016 roku, mające charakter typowo duszpasterski, stanowią owoc refleksji biskupów nad treścią wymienionego dokumentu papieskiego. Choć różnią się znacząco od pierwotnej wersji przygotowanego wcześniej projektu „Wskazań duszpasterskich”, pozostają niewątpliwie wyrazem troski duszpasterskiej o właściwy kształt małżeństwa i powstającej na jego gruncie rodziny. Dostarczają niezbędnego narzędzia ułatwiającego recepcję nauczania papieża Franciszka w ciągłości z nauczaniem jego poprzedników.

Podzielając troskę Ojca świętego o małżeństwo i rodzinę, biskupi polscy uwzględniają najważniejsze aspekty tych instytucji; ujawniają przy tym wolę pasterskiej zapobiegliwości o to, by zachowały one swoją tożsamość, stosownie do zamysłu Stwórcy. Świadomi wszelkich zagrożeń, hierarchowie kierują się zasadami „Ewangelii rodziny” i pragną, by w małżeństwach i rodzinach nie brakowało „radości miłości”, która jest także radością Kościoła. Posynodalną

---

⁷³ TAMŻE, Zakończenie.

⁷⁴ W tekście użyto tutaj mniej odpowiedniego zwrotu: „osoby konsekrowane”.

⁷⁵ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Wytyczne Pastoralne*, dz. cyt., Zakończenie.

Adhortację papieską o miłości w rodzinie przyjmują „z należną uwagą i staraniem”⁷⁶, dostrzegając w niej inspirację do jeszcze większego zaangażowania w dzieło kształtowania ewangelicznych postaw tak u narzeczonych, jak i u małżonków. Uznając, że *Amoris laetitia* stanowi inspirującą aktualizację „Ewangelii rodziny” głoszonej przez Jana Pawła II i że przynosi nowe impulsy duszpasterskie w trosce o chrześcijański ideał małżeństwa i rodziny, nauczanie Franciszka postrzegają jako cenną pomoc w pełniejszym rozumieniu zadań i wyzwań, jakie w dzisiejszej dobie stoją przed duszpasterzami.

Trafnie biskupi dostrzegają istotne postawy, które – zdaniem Franciszka – powinny znamionować każdą dziedzinę aktywności Kościoła: przyjmowanie, towarzyszenie, rozeznawanie i integrowanie. W „przyjmowaniu” akcentują kierowanie się miłosierdziem; w „towarzyszeniu” upatrują przybliżenie się do drugiego i kroczenie razem; „rozeznawanie” rozumieją jako ewangeliczne i duchowe badanie przed Bogiem dróg życia; „integrowanie” traktują jako włączanie do wspólnoty. W urzeczywistnianiu towarzyszenia i rozeznawania, dostrzegają zalecane już przez Jana Pawła II (w *Familiaris consortio*, n. 34) „prawo stopniowości”, w myśl którego człowiek „poznaje, miłuje i czyni dobro moralne, odpowiednio do etapów swego rozwoju”⁷⁷.

Mając na uwadze owe kryteria duszpasterskie wskazane przez następcę Benedykta XVI, biskupi dostrzegają nowe impulsy, które należy uwzględnić w szeroko rozumianym duszpasterstwie rodzin, m.in. w odniesieniu do małżonków, którzy trwają w związkach tzw. nieregularnych, w szczególności w małżeństwie cywilnym zawartym po rozwiązaniu uprzedniego małżeństwa kanonicznego. Znamienne jest tutaj podkreślenie, iż towarzyszenie duszpasterskie małżonkom, którzy nie byli w stanie udowodnić przed sądem kościelnym nieważności swojego pierwszego związku, powinno się odbywać – jak to określa Franciszek – „zgodnie z nauczaniem Kościoła i wytycznymi

⁷⁶ TAMŻE, Wstęp.

⁷⁷ IOANNES PAULUS II, *Adhortatio apostolica „Familiaris consortio” de familiae christianae muneribus in mundo huius temporis*, 22.11.1981, AAS 74 (1982), s. 91-191.

biskupa”⁷⁸. Słusznie też zaznaczono, że dalsze „rozeznawanie” duszpasterskie ich sytuacji (notabene rozeznawanie sytuacji małżonków przed sądem kościelnym ma również charakter duszpasterski), niełatwe i bardzo odpowiedzialne, powinno prowadzić do „odpowiedniej decyzji”, podjętej wspólnie „przez kierownika duchowego i zainteresowaną osobę”, by ta mogła „postępować na drodze wiary”⁷⁹.

Doceniając dotychczasowy dorobek Kościoła w Polsce na polu duszpasterstwa rodzin, biskupi opowiadają się za jego pogłębieniem i poszerzeniem. Uznają, że narzeczonym trzeba pomóc odkrywać wartość małżeństwa, małżonkom ukazywać ten związek jako rzeczywistość dynamiczną, wprawdzie kruchą, lecz jednocześnie będącą miejscem działania łaski ocalającej i oczyszczającej, okazywać zrozumienie i towarzyszyć osobom, których małżeństwo nie przetrwało próby czasu⁸⁰.

Jak nietrudno stwierdzić, „Wytyczne Pastoralne” – w odróżnieniu od wielu analogicznych enuncjacji konferencji (krajowych i regionalnych) biskupów – nie dotyczą kwestii Komunii świętej dla małżonków związanych węzłem małżeństwa kanonicznego, rozwiedzionych i żyjących w nowym związku (cywilnym), o czym zresztą już wcześniej wspomniano. Czy zatem w wymienionym dokumencie Konferencji Episkopatu Polski postąpiono właściwie? Wydaje się, że tak. Gdyby bowiem odniesiono się do owej kwestii, wówczas nie dałoby się uniknąć interpretowania budzących pewne wątpliwości przynajmniej trzech fragmentów *Amoris laetitia* (w nn. 300, 301 i 305, łącznie z przypisem 351)⁸¹, tymczasem w zakresie autentycznej wykładni dokumentów Stolicy Apostolskiej, tym bardziej papieskich, żadna konferencja episkopatu nie jest kompetentna.

A.M. Wierzbicki słusznie zauważa, że „w stosunku do pragnienia pełnego uczestnictwa w Eucharystii aktualne «Wytyczne

---

⁷⁸ OJCIEC ŚWIĘTY FRANCISZEK, *Posynodalna Adhortacja Apostolska „Amoris laetitia*, dz. cyt., s. 240, n. 300.

⁷⁹ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Wytyczne Pastoralne*, dz. cyt., Rozdział IV.

⁸⁰ A. M. WIERZBICKI, *Ku głębszej refleksji „Amoris laetitia”*, dz. cyt.

⁸¹ Zob. W. GÓRALSKI, *Adhortacja apostolska „Amoris laetitia”*, dz. cyt., s. 50-52.

Pastoralne» trzymają się [*implicite* – W.G.] reguły sformułowanej w *Familiaris consortio*, zobowiązującej osoby żyjące w powtórnych związkach do abstynencji seksualnej, do decyzji życia w relacji «bratersko-siostrzanej»⁸². Taką właśnie decyzję, jako jedną z dwóch możliwych, mają niewątpliwie na myśli biskupi, gdy w ostatnim rozdziale swojego dokumentu stwierdzają, że „owocem procesu rozeznania”, mającego „formę indywidualnego i konsekwentnego, długotrwałego kierownictwa duchowego”, powinno być „podjęcie *odpowiedniej decyzji* [podkr. – W.G.] – wspólnie przez kierownika duchowego i zainteresowaną osobę”. Inna, a przy tym jedyna „alternatywna” decyzja mogłaby opierać się konstatacji małżonków, potwierdzonej przez ich kierownika duchowego, iż droga do nawrócenia nadal pozostaje otwarta... Przypomina się tutaj zasada arystotelesowskiej logiki: *tertium non datur* ... („nie ma trzeciej możliwości”).

Można również zgodzić się z powołanym Autorem, gdy dodaje: „Namysłu domaga się, czy sakramenty nie stanowią pomocy w trudnych życiowo sytuacjach, co zaznacza Franciszek, dodając, że «Eucharystia nie jest nagrodą dla doskonałych, lecz szlachetnym lekarstwem i pokarmem dla słabych» (AL, 305, przypis 351)”⁸³ – pod warunkiem jednak, że chodzi o małżonków pozostających, owszem, w trudnej życiowo sytuacji, lecz którzy powzięli decyzję niekorzystania z prawa, które im nie przysługuje. W takim jednak przypadku kwestia ta nie wymaga „namysłu”.

Autor ma jednak na myśli zgoła inną sytuację, stwierdza bowiem natychmiast: „Pozostawienie przez Franciszka tej sprawy jako otwartej można rozumieć jako oczekiwanie na światło”. Oczekiwanie jednak na jakiegokolwiek „światło”, które pozwalałoby widzieć grzech ciężki jako niedoskonałość, absolucję sakramentalną jako formę poprawy samopoczucia, nierozzerwalność małżeństwa jako ideał, a Eucharystię jako „magiczny” lek dla ciężko chorych, wydaje się nad wyraz żłudne.

⁸² A. M. WIERZBICKI, *Ku głębszej refleksji „Amoris laetitia”*, dz. cyt.

⁸³ TAMŻE.

Wypadnie stwierdzić, iż „Wytyczne Pastoralne” Konferencji Episkopatu Polski, jakkolwiek niewolne od pewnych uchybień redakcyjnych, stanowią pożyteczne narzędzie duszpasterskie w służbie na rzecz małżeństwa i rodziny. Zapewne wiele wątków poruszonych w tym dokumencie znajdzie „rozwinięcie” w zapowiedzianym Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin dla Kościoła w Polsce.

Pastoral guidelines to *Amoris laetitia* apostolic exhortation prepared by the Polish Episcopal Conference

Summary

Amoris laetitia apostolic exhortation, dealing with love in the family, by Pope Francis (2016), which is the fruit of reflection of the two Congregations of the Synod of Bishops (2014 and 2015 significantly), fits the mainstream teaching of the last decades in the subject of marriage and family.

On June 8, 2018, during the 379th Plenary Meeting held in Janów Podlaski, the Polish Episcopal Conference adopted the document „Pastoral guidelines to *Amoris laetitia* apostolic exhortation”, published two days later. It is a fruit of a kind of compromise and long discussions held at the same Conference.

After showing the genesis and nearly two-year history of the „Guidelines”, the author characterizes it, stressing that it is a pastoral document, and then discusses its content contained in four chapters (Essential elements of teaching of Pope Francis; „The Joy of love” in marriage and family; New pastoral impulses; A call to pastoral discernment and logic of integration in the light of Chapter VIII of *Amoris laetitia*; Summary).

In the author’s opinion, „Pastoral Guidelines” of the Polish Episcopal Conference, although not free of certain editorial deficiencies, constitute a useful pastoral tool in the service for the benefit of marriage and family. He also expresses an opinion that many of the issues raised in this document will find its continuation in the announced “Directory of the Pastoral Care of Families for the Church in Poland”.

Słowa kluczowe: Amoris laetitia, Wytyczne Konferencji Episkopatu Polski, papież Franciszek, adhortacja

Key words: Amoris laetitia, Pastoral Guidelines of the Polish Episcopal Conference, Pope Francis, apostolic exhortation

Notka o autorze

Ks. prof. zw. dr hab. Wojciech Góralski – założyciel i redaktor naczelnym kwartalnika „Ius Matrimoniale”, wiceprzewodniczący Stowarzyszenia Kanonistów Polskich, konsultor Roty Rzymskiej, sędzia w Sądzie Biskupim w Płocku.